

פרק א':

'מושכל קבוע' ראשון: 'יש להתחשב במוות אך לא לפחד ממנו'

באימתו של המוות ניתן לחוש היטב, בדרך-כלל כתנאי מלחמה, כאשר הוא פוגע על ימין ושמאל ללא הבחנה.

אלא שלא כך קרה לי, לפחות בהתחלה. הצטרפתי אל קרבות המלחמה עוד בטרם מלאו לי שמונה-עשרה שנים, נער שאינו מסוגל עדיין לקלוט את התמונה בשלמותה. ראיתי אמנם את המוות מכל עבר, אך לתודעתי לא הגיעה עדיין ההכרה שהוא יכול לפגוע גם בי, כאותו תינוק שאינו מפחד להכניס את אצבעו אל תוך האש, על אף שהוא שומע צעקותיהם של אחרים המנסים לעשות זאת.

השנה היתה 1947. מלחמת השחרור עמדה בפתח, ואליה הגעתי היישר מבית-הספר החקלאי מקוה-ישראל. אנו, תלמידי שתי הכיתות הבוגרות, התארגנו להכשרה מגויסת לפלמ"ח. התאחדנו עם בוגרי בתי-ספר חקלאיים אחרים, ובסוף שנת הלימודים יצאנו להכשרה כרמת-יוחנן. היינו כחמישים נערים ונערות: מחלקה א' של פלוגה א' בגדוד הראשון של הפלמ"ח.

התגוררנו באוהלים, במחנה קטן ונחמד בין עצים בקצה הקיבוץ. כל הסיפורים הידועים על הכשרה מגויסת היו יפים גם לגבינו. רוב הזמן עבר עלינו באימונים ובעבודה במשק. מדי פעם היינו מעבירים נשק מסליק לסליק או מבצעים פעולה אחרת ממין זה. רצנו מדי בוקר עד כפר אתא ובחזרה, היה לנו מפקד מחלקה והיו לנו מפקדי כיתות, ישבנו סביב מדורות ושרנו, ערכנו 'קומזיצים' וגנבנו תרנגולות מלולי הקיבוץ. וכך, ובצורת פרטים ואירועים אחרים נוצר ההווי שהיה אופייני לאותם ימים.

בסך הכל שמורים אתי זיכרונות נעימים מרמת-יוחנן. כולנו התנסינו

קודם בחיים בצוותא מחוץ למסגרת הבית, כפנימיות שליר בתי-הספר החקלאיים. כל אחד מאתנו הגיע עם חברים שאותם הכיר היטב, והדבר הקל על הגיבוש החברתי של ההכשרה. כולנו גדלנו על ערכים כמו 'חברות', 'טוהר הנשק' ו'עמידה במבחנים', ואתם כאנו לקיבוץ.

הפעולה הצבאית הראשונה שנשלחנו אליה היתה התקפה על הכפר הערבי באלד אל-שייך ליד חיפה. קשה לומר שהרגשתי איזושהי תחושה של ראשוניות, של התרגשות מיוחדת. בוודאי שלא את חודת המוות. היתה זאת פעולת תגמול על רצח עובדים יהודים בכתי-הזיקוק. הרוצחים היו עובדים ערבים של כתי-הזיקוק, ורכים מהם היו תושבי אותו הכפר.

הפעולה עצמה נחשבה בעלת היקף רחב כאותם ימים והשתתפו בה גם מחלקות אחרות מהגדוד שלנו. מכל המולת המלחמה, שריקות הכדורים, צעקות המפקדים, זכורה לי הנסיגה בעת שהתרחקנו מהכפר והשקט שרר. נשאנו, ארכעה לוחמים, פצוע. לא היו אלונקות ואחוננו בו בידיו וברגליו, היה חשוך. לא הכרתי את הפצוע ולא נתתי דעתי על שלושת הצעירים האחרים שנשאנו אותו. לפתע הכחנתי שאתד מהשלושה היה חבר ילדות שלא ראיתיו שנים. "חגי", צעקתי בשמחה. אני גורר עמי שכר זיכרון זה כדוגמה לתעוועי החיים: אינך יכול לדעת באיזה מקום וכאילו תנאים יורמן לך לפגוש חבר שלא נחקלת בו שנים רבות. מכל מקום, בעורנו נושאים את הפצוע החלפנו חוויות מהפעולה וכיררנו מעשיו של כל אחד מאז התראינו לאחרונה.

לאחר זאת התרבו הפעולות כזו אחר זו. התקפה על בית כנופיות בשפרעם, פעולות בגליל המערבי, בעמק יזרעאל, ואחר-כך הצטרפות למערכה במשמר העמק, בגליל המזרחי, במרכז הארץ — בכיבוש לור ורמלה, וברוס.

בשפרעם קרה לי משהו שאותו אני נושא עד היום על גבי, אם כי להלכה הייתי צריך לשאתו על חזי.

על-פי ידיעות השכנה בבית מסוים בפאהי שפרעם כנופייה ערבית. על המחלקה שלנו הוטל לחסל אותה. היה עלינו להתקרב אל הבית מבלי להתגלות וחלק מהכוח, ובו כעשרה לוחמים, צריך היה לפרוץ אל הבית בהפתעה ולהרוג את אנשי הכנופייה. על האחרים הוטל להישאר מאחור לצורך חיפוי או עזרה.

יצאנו מרמה-יותן במשאית שהסיעה אותנו עד לנקודה המרוחקת כעשרה קילומטרים מהיעד, ומשם המשכנו רגלי.

בהיותנו מרוחקים מקילומטר מהכיה, חשנו לפתע בתנועה בין השיחים שכצד הדרך ושמענו צערי מנוסה.

היה ברור שתצפית קדמית של הערבים זיהתה אותנו. ואמנם, כשהתקרבו אל הבית כדי כמה מאות מטרים יכולנו לשמוע קריאות וצעקות מתוכו, שהעידו שאנשיו נערכים לבואנו. הייתי אז טירון צעיר, כמעט ילד. לא הבחנתי כלל ברילמה שמפקד הפעולה בוודאי ניצב בפניה; האם אפשר למלא את המשימה ללא גורם ההפתעה? האם לא מסוכן מדי? המשכנו להתקדם.

הגענו לנקודת פיצול הכוחות. הכיתה שנועדה לפרוץ אל הבית, שאני נמנית עמה, התפרשה, והתחלנו להתקדם במבנה חזיתי. צעדנו כפופים, כמעט זוחלים. בעדנו מתקרבים אל הכית נשטפנו בכת אחת במטר של אש וירי ממכונת ירייה ומרובים. נצמדנו לקרקע. הקליעים המשיכו לשרוק, מכוונים אלינו היטב. כנראה שהערכים יכלו לראות אותנו בכיור. בזה אחר זה נפגעו לוחמים שלנו. שמעתי את קריאותיהם. זיהיתי את קולם.

מוכרחים למצוא מוצא, חשכתי לעצמי. לפתע שמעתי את עצמי אומר למפקד הכיתה: "מוזס, אני מוכן להתקדם ולזרוק רימון". מוזס הסכים. שחררתי רימון מהתגור, שלפתי את הנצרה, התרוממתי, רצתי עשרים מטרים לעבר הבית הרקחי אח הרימון. שניות אחדות שנדמו ארוכות הרבה יותר חלפו, נשמעה התפוצצות ואני חזרתי אל חברי. האש מהכית פסקה, אבל כעבור זמן קצר התחדשה כאילו לא אירע דבר. בינתיים קיבלנו פקודת נסיגה. נשאנו או גררנו את פצועינו אל נקודת האיסוף.

אחר כך התארגנו והתחלנו לצעוד לעבר מקום המפגש עם המשאית. היריות מהבית וצהלות הערכים ליוו אותנו עוד מדחק רב. זהו כל הסיפור. כעבור כשנה, כאשר חיינו כבר במסגרת קיבוץ צעיר בשטח הכפר הערבי זרעין, נקראתי יום אחד לחדר האוכל. כעודי עושה דרכי, באה לקראתי קבוצת חברים וביניהם קצין נושא דרגות בכירות ומי שהיה מפקד הפלוגה שלנו בעת הפעולה בשפרעם.

"קיבלת את אות הגבורה", אמרו לי והקיפו אותי. לא ידעתי על מה הם מדברים. עד אותו רגע לא שמעתי את המושג הזה, 'אות הגבורה'. מפקד הפלוגה הודיע לי שנבחרתי לאחד משנים-עשר גיבורי ישראל של מלחמת השחרור, והוסיף, שבעת המצעד הצבאי ביום העצמאות הראשון של מדינת ישראל יעניק לנו הנשיא חיים ויצמן את האות.

"אתה יודע על מה הוענק לך האות?"

לא היה לי מושג.

"הפעולה בשפרעם".

השמחה בכפר היתה ספונטאנית ואמיתית, אבל ביני לביני, תמהתי על מה כל הכבוד הזה.

לימים שמעתי שוועדה מיוחדת עברה בין היחידות הלוחמות, שמעה על סיפורי הגבורה הרבים ומהם בחרה שנים־עשר. אחד ממפקדי הכיתות שלנו ניפח את סיפור המעשה בשפרעם והגזים בפרטיו: כאילו זחלתי עד לפתחה של עמדת מכונת היריה, שלשלתי לתוכה רימון, שיתקתי אותה, וכך אפשרתי לכוח שלנו להיחלץ ולסגת ללא אבידות נוספות. לא היה ולא נברא. כיום, בוגר יותר ובוטח בשיקולי, אין לי ספק שהייתי דוחה הכתרה כזו ללא כל היסוס. אז חששתי לסרב. לא רציתי להקים רעש מיותר ואולי אף נהניתי לגרום אושר וגאווה לאבי, שעמד לצדי בעת שנשיא המדינה ענד את האות על חזי.

כך או כך, העניין מכביד עלי במשחו, ואני משתדל להתחמק מכל אירוע הקשור ב'אות הגבורה'.

המלחמה נמשכה ונתעצמה, אבל אני עצמי נפרדתי ממנה ומחברי הלוחמים כשנפצעתי, בדיוק ביום הכרזת המדינה. בקרב לכיבוש מלכיה. שם גם הגיעה לתודעתי — לראשונה — הכרת המוות.

בגלל טעות בניווט הגענו לכפר מאוחר מכפי שתוכנן, ומהלכי הקרב השתבשו. הייתי כבר מפקד כיתה. חצינו את הכפר ותפסנו עמדות בקצהו המרוחק. מן העמדות האלה יכולנו לצפות על העמק שמולנו. המראה לא היה נעים. המון ערבים התקדם לעברנו. לא היו לנו מכשירי קשר בין חלקי הכוח. החלטתי לרוץ אל מפקד המחלקה שהתמקם מאחור, במרכז הכפר, ולדווח לו על ההמון המתקרב והולך לעברנו. בעודי עושה את דרכי, הגיח מעבר לפינת בית אדם בעל מומדי ענק, או שרק נדמה היה לי שכאלה הם ממדיו. התנגשנו זה בזה והתחלנו להיאבק. האיש הזה, אחר־כך נודע לי שהיה שכיר חרב יוגוסלבי, עמד כבר להכניע אותי. צעקתי לעזרה והוספתי להיאבק אתו בשארית כוחותי עד שהגיע למקום אחד מחברי, התייצב במרחק מטר מאתנו, כיוון את הסטן שלו לעבר היוגוסלבי וקרא לו להרים את ידיו. היוגוסלבי לא הרפה מזמני. חברי ירה. הרגשתי הרגשה משונה בכטני. "נדמה לי שפגעת בי", הספקתי עוד לומר.

זהו, חשבתי לעצמי, ולפני שאיברתי את הכרתי עוד הספיקה לחלוף בי כבזק המחשבה: "משונה... גם לי?... איך זה יכול להיות? הרי פרסת הנעל, הקמיע שלי, שליוותה אותי כל ימי המלחמה, נמצאת בכיסי."

אני לא יודע כמה זמן חלף עד שפקחתי את עיני. הי, הפרסה בכיסי! אני חי! הייתי שרוע על הקרקע. כמרחק מה ממני התגוששו היוגוסלבי הענק וחברי. מה הם עושים שם? בעודם נאבקים הסיט היוגוסלבי בדרך כלשהי